

Janez
Menart

Pot iz anonimnosti

Čeprav sem vprašanja najprej večkrat skrbno prebral, odgovora nikakor nisem mogel začeti. Potem se mi je zazdelo, da bo najbrž najbolje, če se stvari lotim od zadaj, z zadnjo ponujeno podmeno, po točki 5. Mislim namreč, da je bistvo problema v vprašanju, ki naj ga za boljše izhodišče ponovim:

»Preprosto rečeno: kot mlada slovenska država smo v položaju, kakršnega doslej nismo poznali, se

mora v njem nanovo definirati tudi slovenska kultura? Literatura še posebej?«

Moj odgovor je na kratko: nikakor ne. Slovenska kultura ostaja še naprej slovenska kultura. Spreminja pa se zanjo – na srečo na bolje – njen položaj v odnosu do zunanjega sveta; in to velja tako za tisto kulturo, ki je že ostvarjena, kot morda še bolj za tisto, ki šele bo. »Usoda«, h kateri je kultura tudi sama zelo veliko prispevala, ji je namreč zagotovila pot iz anonimnosti. Kot sem to že nekje bolj predstavljivo zapisal, smo Slovenci z ustanovitvijo samostojne države dobili med narodi svoj lastni poštni nabiralnik. Ali drugače povedano: Doslej smo zmerom prepevali v sekstetu ali oktetu »Jugoslavija«, kvečjemu kdaj pa kdaj kot solisti, vendar zmerom pod skupnim emblemom. V svetu pa, žal, naj je to še tako krivično, zmerom obvelja emblem države, ne pa naroda. Najbolj se bomo tega zavedeli, če si stvar ogledamo v vsakdanji praksi: svet ve, na primer, neprimerno več o Luksemburgu kot pa o Kataloniji, pa čeprav Luksemburžani niso poseben narod, tako kot so Katalonci, in čeprav je razmerje tako po prebivalstvu kot po velikosti dežele približno ena proti petnajst. Slovenci smo doslej za svet bili »Katalonija«, zdaj, ko smo dobili svoj poštni nabiralnik, pa bomo sčasoma – ko se ga poštarji malo navadijo – postali slej ali prej »Luksemburg« in kdaj pozneje najbrž še kaj več. Svet nas bo začel razločevati kot samostojno narodno telo in državo, ceniti in upoštevati pa po naših zaslugah ali nezaslugah. Vse, kar smo, in predvsem, kar še bomo naredili, bo poslej neprimerno bolj na obeh, kot je bilo, obenem pa avtomatično pahnjeno v neprestano primerjavo z dejavnostmi drugih, predvsem manjših pa tudi večjih, držav in narodov; in to na vseh področjih.

Če se v našem primeru omejim na kulturo, se nam tega novega položaja ni potrebno pretirano bati. Na slabšem, kot smo bili, namreč ne moremo biti, saj nas doslej v širši evropski, zlasti pa še svetovni kulturni zavesti, praktično sploh ni bilo. Po drugi strani pa so narodi, ki se skozi dolga stoletja obdržijo pod tujo oblastjo predvsem s svojim jezikom in kulturo, v primerjavi z drugimi večjimi narodi skoraj zmerom sorazmerno bolj »nadarjeni«, vsaj za nekatere umetnosti, predvsem še za književnost. In tako tudi za Slovence lahko rečemo, da tako po količini kot po kvaliteti kulturne ustvarjalnosti dajemo videz, kot da nas bi bilo kakih pet milijonov. Tako sem slišal govoriti razne tujce, ki so po naključjih zašli med nas in se podrobneje razgledali po našem kulturnem življenju in ustvarjanju. Da pa se bomo po novem znašli v gluhi lozi svetovne umetnosti, je povsem jasno. Ampak, čemu bi nas to nenadoma hromelo pri našem ustvarjanju? Saj smo tudi doslej dobro vedeli, da se naša umetnost, denimo književnost, kot

celota ne more kosati s književnostmi velikih narodov. Mislim, da smo v teh svojih spoznanjih bili zmerom celo preveč skromni, tudi takrat, ko ne bi bilo treba. Poleg tega pa se moramo vnaprej zavedati, da ta »gluha loza« velja tudi za vse druge manjše narode. Večji, zlasti še kulturno močni narodi, namreč že od nekdaj vidijo predvsem sami sebe. To velja še posebej za književnost. Naš povprečen bralec izbira na primer med deli vse evropske in ameriške književnosti. Vzgoja povprečnih bralcev pri narodih z bogatimi literaturami pa je že od nekdaj zastavljena tako, da berejo praviloma le dela svojih avtorjev, tuja pa le, kolikor gre za največje dosežke svetovne književnosti ali za kakšen izjemen »prodor« kakšne manjše književnosti, do katerega pride iz tega ali onega vzroka, še največkrat političnega ali modnega. Tako seveda ne smemo pričakovati, da bo naša kultura in še posebej književnost v tujini opažena s tolikšno pozornostjo, kot bi si mi želeli, ali vsaj, kolikršnjo bi si naša književna ustvarjalnost po pravici zaslužila, zlasti še v poeziji. Tu bo zmerom velika, skoraj nepremagljiva ovira – jezik. Zato bomo Slovenci, enako kot drugi manj številni narodi, tako kot doslej tudi vnaprej omejeni praviloma le na slovenski kulturni krog. In zaradi vsega povedanega se bomo morali za uveljavitev naše književnosti v tujini tudi še naprej truditi predvsem mi sami.

Zaradi zmanjšane anonimnosti pa bo položaj kljub vsemu nedvomno boljši kot doslej. Glasbene in likovne zvrsti, ki govoré z nadnarodnim jezikom, pa so tako ali tako bile že ves čas neposredno vključene v mednarodno kulturno življenje, zato se bo zaradi slovenske državne samostojnosti tudi zanje še v večji meri kot za književnost spremenilo kvečjemu kaj na bolje. Svet nas bo, kot sem že rekel, poslej upošteval prav gotovo bolj kot doslej in naše možnosti za uveljavitev bodo, vsaj za nekatere zvrsti umetnosti, vsekakor večje, kot so bile. Poleg tega bodo te možnosti (potem ko bo minilo sedem suhih let) večje tudi zaradi večjih sredstev, ki jih bo kulturi odmerila država, kajti interes vsake države je, da se mednarodno čimbolj uveljavlja. Ker pa Slovenija ne more računati na kakšno opazno politično, denarniško ali gospodarsko pomembnost, si bo k mednarodni uveljavitvi morala pomagati predvsem s slovesom napredne, urejene, čiste, poštene in kulturne dežele. Zato bo nujno morala voditi skrbno kulturno politiko in načrtno pospeševati tako književnost kot, najbrž še precej bolj, nejezikovne umetnostne zvrsti slovenskih avtorjev, (razstave, glasbene prireditve, festivali in podobno), kar bo povezano s turizmom in gospodarstvom.

S tem sem vsaj po eni strani že odgovoril tudi na anketino prvo vprašanje, ali je bila dosedanja promocija slovenstva zadnja nacionalna naloga za plodno navzočnost slovenske kulture v narodnem javnem življenju. Ni bila. In tudi sicer bo slovenska kultura (skupaj z jezikom) še naprej najgloblja identifikacija našega nacionalnega bistva tako za nas same kot za svet okoli nas. Ne smemo namreč pozabiti, da se Slovenci že sedaj po civilizaciji ne ločimo kaj dosti od drugih evropskih narodov in da se bomo sčasoma še vse manj in manj. Tako bodo slovenstvo (razen samega ozemlja) predstavljale v glavnem le tri reči: narodna zavest, jezik in kultura. Če bi to izginilo, bi izginilo tudi slovenstvo. Zato bi dejal, da bi na novo nastajajoča slovenska kultura morala iskati svoj navdih predvsem na naših tleh, v naših zgodovinskih in sodobnih temah, ne pa prenašati v naš kulturni prostor tega, kar so »pogruntali« že drugi pred nami. Tisti, ki je kaj iznašel, ne bo šel tega iskat k tujcem. Pač pa bodo tujci po mojem radi prisluhnili tistemu avtentičnemu kulturnemu dogajanju z naših tal, v katerem bodo začutili

utrip posebno obarvane, a splošno veljavne človečnosti, ki je bistvo vsake resnične umetnosti.

Miloš
Mikeln

Odstavki iz nenapisanih dnevnikov

Sredi sedemdesetih let sem pisal politično satiro »Vladanje za začetnike«. Polovico sem napisal v nemščini, nisem upal, da jo bo mogoče izdati pri nas. »Prvobitni primitivni socializem« bo trajal do približno 1995, sem napisal nekje v njej. Ne v tem ne v onem nisem imel prav. 1979 sem tisti nemški del prevedel in satiro 1980 izdal v knjigi.

Takrat, prav v dneh, ko je umrl Tito, sem bil v San Franciscu. Iskal sem po mestu evropske časopise, bogve, kaj se godi doma. Ustavil sem se pred izložbo velike trgovine z orožjem in v trenutku stopil vanjo ter kupil zanesljivo in trpežno puško, winchester 94 standard. To je tam preprosto in poceni, 118 dolarjev. Puško sem v originalnem tovarniškem zavoju prelagal z letala na letalo čez vse Združene države, potem Kennedy Airport, Heathrow, Brnik, kjer so me nazadnje čakale najzdatnejše komplikacije, a sem jo le smel uvoziti.

Šele leta pozneje sem se zavedel, kaj me je bilo tako spontano zaneslo v tisto trgovino. Ko sem nakupil še dober nahrbtnik, čutarico, šop specialk, in se nekega dne vprašal, pa zakaj zbiram vse to.

Gotovo je bilo, da prihajajo siloviti prelomi. Tudi starejši človek, ki ne more več dobro tekati po gozdovih in bregovih, sme biti pripravljen na vsak primer, kaj se ve. Ali nam NOB tako tiči v kosteh? Vem za človeka, ki si je takrat postavil pravi podzemni bunker. In ni bil edini. Puška, bunker, kakor kdo – večina pa si seveda ni trapila misli s takimi neumnostmi. In spet se je pokazalo, da je ona imela prav. Vedno mora nazadnje večina imeti prav, bogvedaj, da bi bilo drugače, svet se postavi na glavo in še to malo reda gre po zlu.

Kajti trde buče, ki so že desetletja okorno vladale Jugoslaviji in Sloveniji, so bile preokorne celo za navaden nasledstveni prepir, kaj šele pravi spopad. Mencali so na mestu in čakali, sami ne vedoč na kaj, da se le nekako preživi iz dneva v dan, da ni nikomur treba iz velikih lepih pisarn v samotno upokojenstvo.

Medtem pa se je njihov prostor zoževal. V pisarnah so jih počasi obkoljevali obujeni ostanki leta 1971/72 pregnanih »liberalcev« in vedno več mladih »evrokomunistov«, bi se tedaj reklo, zunaj na odprtem pa so predvsem skupine pisateljev začele novo bitko za svobodo duha, obenem pa so nastajala najrazličnejša nova gibanja in prve povezave med njimi, civilna družba.

Leta 1981 smo bili s pisateljsko delegacijo v Budimpešti. Ciril Zlobec me je opolnoči v sobi uglednega hotela za tujce vprašal, kaj mislim, ali bi Slovenija lahko shajala sama zase. Pokazal sem na luči pod stropom in vtičnice: taki hoteli so kajpak prepreženi z mikrofoni, državne uprave za